

Giften van gereformeerden aan maatschappelijke doelen in Nederland

1. Inleiding

In 1880 werd met hulp van financiële inspanningen van een veertigtal welgestelde gereformeerde Nederlanders de Vrije Universiteit te Amsterdam opgericht (Van der Zouwen 1970: 50). Vrijwillige bijdragen vormden niet alleen een belangrijk deel van het stichtingskapitaal, maar later ook van de financiering van de dagelijkse kosten. Sinds 1930 werd in gereformeerde huishoudens het spaarbusje van de Vrouwen vu-Hulp een bekend fenomeen. Er werd fanatiek gespaard om de pas gestichte eigen universiteit financieel te onderhouden. De inzameling was georganiseerd in een landelijk netwerk waarin in 1970 zo'n tienduizend vrijwilligers actief waren (Van der Zouwen 1970: 51). De stichting van een eigen universiteit was een belangrijk punt in de emancipatie van het gereformeerde volksdeel. Maar ook nu de emancipatie van gereformeerden zich grotendeels heeft voltooid, zijn gereformeerden nog steeds zeer gulle gevers. Uit een onderzoek naar giften aan maatschappelijke doelen door individuen (Schuyt 1999: tabel 49, 128) blijkt dat bijna de helft van de gereformeerden (47%) in 1997 een persoonlijke donatie gaf aan een van de maatschappelijke doelen in Nederland. Dat is relatief veel: van de doorsnee Nederlanders gaf eenderde in dat jaar; onder katholieken en Nederlands hervormden was dit respectievelijk 38% en 39%. Gereformeerden gaven volgens hetzelfde onderzoek ook meer geld: de gereformeerde groep in de steekproef gaf gemiddeld fl. 425,- terwijl het gemiddelde van de rest van de steekproef fl. 91,- bedroeg. De gereformeerden gaven dus bijna vijf maal zo veel. De gereformeerden, die minder dan eentiende van de Nederlandse bevolking uitmaken (in de steekproef 6,9%), waren daarmee verantwoordelijk voor meer dan een kwart (25,9%) van het totale bedrag aan giften aan maatschappelijke doelen.

Gereformeerden geven dus veel vaker, én ook veel meer geld aan maatschappelijke doelen dan andere religieuze groepen en onkerkelijken. Waar gaan de gereformeerde donaties eigenlijk heen? Blijft de gereformeerde filantropie beperkt tot de eigen geloofskring, of steunen gereformeerden ook seculiere maatschappelijke doelen? En wat zou er aan het uitzonder-

lijke geefgedrag van gereformeerden ten grondslag kunnen liggen? Wat is het werkzame bestanddeel in de gereformeerde gemeenschap dat ervoor zorgt dat zij haar betrokkenheid bij maatschappelijke doelen uitdrukt in geldelijke giften?

Om een antwoord te geven op deze vragen wordt eerst een korte schets gegeven van het gereformeerde volksdeel in Nederland. Op welke punten wijkt het af van de doorsnee Nederlanders en de overige kerkelijke groepen? Vervolgens wordt dit sociaal-culturele profiel in een volgende paragraaf gekoppeld aan enkele meer theoretische argumenten die het geefgedrag kunnen verklaren. Dit mondt uit in twee concurrerende hypothesen, die vervolgens tegen elkaar getoetst worden in een grootschalig empirisch onderzoek naar giften aan maatschappelijke doelen in Nederland. Daarin worden de filantropische bijdragen van gereformeerden aan maatschappelijke doelen vergeleken met die van andere religieuze groepen en onkerkelijken.

2. Een sociaal-cultureel profiel van gereformeerden

Dekker en Peters (1989) en later Ellemers (2000) hebben de belangrijkste verschillen tussen gereformeerden en andere religieuze groepen in Nederland in kaart gebracht. Het meest in het oog springt dat gereformeerden veel vaker ter kerke gaan dan andere kerkelijke groepen en sterk orthodoxe geloofsopvattingen hebben. Deze geloofsopvattingen bepalen ook hun opvattingen over normatieve kwesties (abortus, euthanasie, taakverdeling van mannen en vrouwen), die sterk conservatief zijn. Minder duidelijk, maar niettemin aanwezig, zijn de verschillen op andere gebieden. Gereformeerden zijn vaker politiek geïnteresseerd en lid van een politieke partij, doorgaans de 'eigen' partijen SGP of Christen Unie. In het politieke spectrum plaatsen ze zichzelf rechts, hangen materialistische (in plaats van postmaterialistische) waarden aan en zijn economisch conservatief.

Deze kenmerken gelden overigens niet voor alle gereformeerden. Binnen de gereformeerde gezindten bestaan vrij grote onderlinge verschillen in de mate van orthodoxie van het geloof, het gemiddelde opleidingsniveau, sociaal-culturele opvattingen, en de spreiding over het land. Helaas kunnen we in dit onderzoek deze verschillen niet in kaart brengen, omdat het gaat om te kleine aantallen. Uit de meeste recente onderzoeken (zie bijvoorbeeld Dekker, De Hart en Peters 1997) blijkt, dat gereformeerden zo'n 7% van de bevolking uitmaken. De aantallen worden al gauw te klein om statistisch betrouwbare uitspraken te doen over deze onderlinge verschillen. Dit is bij voorbaat een beperking van het onderhavige onderzoek. Op voorhand kan daarom de aanbeveling gegeven worden dat toekomstig onderzoek baat heeft bij een oververtegenwoordiging van gereformeerden.

Ondanks de verschillen binnen de gereformeerde gezindten springen de hoge mate van kerkgang en het orthodox christelijke geloof van de gere-

formeerden als vrij algemene onderscheidende kenmerken in het oog. Hoewel er ook binnen de gereformeerde gezindten secularisering heeft plaatsgevonden (Peters en Schreuder 1987: 149-150; Dekker 1992) gaan katholieken en Nederlands-hervormden veel minder vaak naar de kerk en houden zij er veel minder orthodox-christelijke geloofsopvattingen op na dan gereformeerden. Daarnaast vormen de gereformeerden een sterk verzuiilde groep, met eigen organisaties. Er zijn specifiek gereformeerde uitgeverijen, dagbladen, studentenverenigingen en scholen. Dit sterk verzuiilde karakter is nog steeds te herkennen, hoewel zich volgens Dekker (1992) sinds 1950 ook binnen de gereformeerde gezindten een proces van ontzuiling heeft voorgedaan. In 1950 stemde nog bijna 100% op een confessionele partij, in 1990 was dit met ongeveer de helft gedaald (Dekker 1992: 169). Gereformeerden zijn tegenwoordig minder vaak actief voor specifiek christelijke organisaties, terwijl hun activiteit voor algemene organisaties juist toeneemt (Dekker 1992: 172). Ook als religieuze organisaties buiten beschouwing gelaten worden, zijn gereformeerden vaker actief in verenigingen dan de andere religieuze groepen in Nederland (De Hart 2001). De positie van gereformeerde christenen in Nederland lijkt zich dus te onderscheiden van die van sterk orthodox christelijke groepen in de vs. Aan deze 'rechtse' christenen wordt vaak het verwijt gemaakt, dat zij zich terugtrekken binnen de eigen vertrouwde kring, anderen wantrouwen, en in feite een storende factor zijn voor het sociaal kapitaal van de samenleving als geheel (Uslaner 1999). Ook al snijdt de vergelijking met christelijk fundamentalistische stromingen in de vs in vele opzichten geen hout, toch blijft het de vraag in hoeverre het maatschappelijk activisme van gereformeerden in Nederland exclusief gericht is op de eigen groep. Hoewel de waarde die gehecht wordt aan het gesloten karakter van de eigen zuil, de verzuiilingsmentaliteit, onder gereformeerden is afgenomen (Peters en Schroeder 1987: 150), blijft de verzuiilingsmentaliteit onder gereformeerden nog steeds een stuk groter dan die onder Nederlands-hervormden en katholieken.

In het kort kan de positie van de gereformeerde gemeenschap in Nederland als volgt samengevat worden. Ondanks de ontzuiling van de laatste decennia vormen gereformeerden nog steeds een duidelijk herkenbare groep in de Nederlandse samenleving met een relatief hoge mate van interne cohesie. Het geloof is voor gereformeerden veel sterker een bindend element van groepsvorming dan voor katholieken en Nederlands-hervormden.

3. Verklaringen van geefgedrag onder gereformeerden

De bovenstaande schets van de maatschappelijke positie van gereformeerden in Nederland maakt duidelijk dat zij op een groot aantal punten afwijken van andere religieuze groepen en onkerkelijke Nederlanders. Welke van deze verschillen zijn nu verantwoordelijk voor de uitzonderlijk hoge ni-

veas van geefgedrag onder gereformeerden? Een eerste antwoord op deze vraag ontleen we aan een klassieke sociologische theorie, de integratietheorie, die teruggaat op Durkheim (1897). Deze 'structurele' verklaring stelt dat de mate van integratie in sociale groepen de belangrijkste factor is. Vervolgens wordt een alternatieve, 'culturele' verklaring gegeven, die sociale normen aanwijst als de verklarende factor.

Sociale integratie

De integratietheorie van Durkheim zoals die gereconstrueerd is door Ultee, Arts en Flap (1996), stelt dat mensen sterker de normen naleven van de intermediaire groep waartoe ze behoren naarmate ze sterker in die groep zijn geïntegreerd. Als het gaat om vrij universele normen zoals het verbod op zelfdoding, is het vooral van belang om te weten hoe hecht de groep is waar mensen bijhoren. Sommige sociale groepen vertonen een hogere mate van samenhang dan andere. Volgens de integratietheorie bepaalt telkens de mate van integratie in een groep de mate waarin de leden van die groep zich houden aan de ge- en verboden van die groep, zoals het verbod op zelfdoding. Deze theorie blijkt in Nederland nog steeds op te gaan voor zelfdoding (Ultee, Arts en Flap 1996).

Als de veronderstelling gemaakt kan worden dat normen over vrijgevigheid net zo universeel zijn als die over zelfdoding, valt te verwachten dat gereformeerden zich vaker houden aan sociale normen over vrijgevigheid en solidariteit met minderbedeelden, omdat gereformeerden zich over het algemeen sterker betrokken voelen bij hun kerkelijke groep dan Nederlands-hervormden en katholieken, en ook een hechtere groep vormen dan onkerkelijken. Gereformeerden zullen vaker en meer geld geven aan maatschappelijke doelen dan Nederlands-hervormden, katholieken, en onkerkelijken. Een sterke mate van integratie blijkt uit een hoge frequentie van kerkgang. Volgens de theorie van Durkheim is daarom het verschil in geefgedrag niet zozeer gebaseerd op de levensbeschouwelijke stroming waartoe mensen behoren, maar op de frequentie van hun kerkbezoek. Wanneer rekening gehouden wordt met de hogere frequentie van kerkgang van gereformeerden, zou er geen verschil meer moeten overblijven tussen hen en de overige religieuze categorieën.

Volgens de integratietheorie hangt het van de aard van de norm in de groep af tot hoever die solidariteit zal reiken. Als de norm stelt dat alleen geloofsgenoten mededogen en ondersteuning verdienen, dan zullen degenen die sterker in de groep zijn geïntegreerd vooral maatschappelijke organisaties van de eigen religieuze signatuur ondersteunen. Sterk orthodox-christelijke groepen in de vs blijken hun maatschappelijke betrokkenheid te beperken tot de eigen geloofsgenoten. Zij trekken zich terug in eigen kring en staan wantrouwend ten opzichte van buitenstaanders. Kees Schuyt (1997) heeft dit mechanisme bondig weergegeven in de stelling dat een afname van de externe cohesie (blijkend uit conflicten met andere groepen) samengaat met een toename van de interne cohesie (blijkend uit een grote-

re bereidheid om zich voor de eigen groep in te zetten).

Dit geldt echter niet voor de overgrote meerderheid van de christenen in de vs (Uslaner 1999) en Canada (Bowen 1999). Uit onderzoek naar het geefgedrag van Canadezen blijkt dat gelovige christenen niet alleen hun eigen religieuze organisaties steunen, maar ook seculiere maatschappelijke organisaties. De minderheid van religieus actieve Canadezen, die eenderde van de bevolking uitmaakt en voor het grootste gedeelte uit protestanten van diverse signatuur bestaat, was in 1997 verantwoordelijk voor meer dan 40% van het totaalbedrag aan giften dat ontvangen werd door seculiere organisaties (Bowen 1999). De onkerkelijken, ongeveer 40% van de Canadese bevolking, waren verantwoordelijk voor eenderde van alle giften aan niet-religieuze organisaties. Dit geeft aan dat de maatschappelijke betrokkenheid van kerkbezoekers in Canada niet beperkt is tot de eigen kring. Waarschijnlijk is dat in Nederland evenmin het geval. Het isolationisme en het exclusief vertrouwen van de orthodoxe groeperingen in de vs zal in Nederland niet of nauwelijks aanwezig zijn. De eerste vraag die in dit artikel beantwoord zal worden, luidt daarom: welke doelen worden door gereformeerden vaker ondersteund dan door andere religieuze groepen? Zijn dit alleen terreinen waarop voornamelijk religieuze organisaties actief zijn, of ook terreinen waarop uitsluitend seculiere organisaties actief zijn? De verwachting daarbij is dat gereformeerden vaker zullen geven aan alle terreinen, en niet alleen aan terreinen waarop specifiek religieuze organisaties actief zijn.

De sociale norm om te geven

De structurele variant van de integratietheorie wijst op de mate van integratie als verklarende factor van solidariteit en veronderstelt dat er geen verschillen zijn tussen sociale categorieën in de mate waarin de norm zich solidair te gedragen onderschreven wordt. Men kan zich echter afvragen in hoeverre sociale normen over vrijgevigheid en solidariteit algemeen gedeeld worden. De christelijke kerken in Nederland zijn eeuwenlang nageoeg exclusief de pleitbezorgers van de naastenliefde geweest (Van Leeuwen 2000). Van alle christelijke groepen onderschrijven de gereformeerden de orthodox-christelijke leer het sterkste. Het is goed mogelijk dat normen over vrijgevigheid juist sterker opgeld doen onder gereformeerden dan onder andere religieuze groeperingen en onkerkelijken. Een aanvullende verklaring van het geefgedrag van gereformeerden luidt dan ook dat naast een hogere mate van integratie, de gereformeerden sociale normen over vrijgevigheid sterker onderschrijven dan andere religieuze categorieën. Niet alleen het 'structurele' aspect van de godsdienst, het gezamenlijk beleven van het geloof, maar ook het 'culturele' aspect, de inhoud van het geloof, speelt een rol.

Eerder onderzoek op een iets ander terrein van maatschappelijke betrokkenheid, deelname aan vrijwilligerswerk, heeft duidelijk gemaakt dat de invloed van kerkgang losstaat van die van sociale normen over altruïsme

(Bekkers 2000). Men kan zich echter afvragen of dit ook opgaat voor giften aan maatschappelijke doelen. Hoewel de kerken actief de aandacht vestigen op allerlei collectes en acties van maatschappelijke organisaties, waardoor kerkgangers vaker gevraagd worden om een bijdrage, komt het meeste geld bij de goede doelen binnen via giro-overschrijvingen en acceptgiro's. De grootste giften aan maatschappelijke doelen zijn anoniem. Deelname aan vrijwilligerswerk daarentegen is een voor anderen goed zichtbare vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Voor een geldelijke gift hoeft men niet direct in contact te komen met degenen die met de gift ondersteund worden; bij vrijwilligerswerk is dat vaak wel het geval. Omdat geldelijke giften vaak niet direct waarneembaar zijn door anderen, kan sociale goedkeuring op zichzelf geen voldoende verklaring zijn voor de gift. Wanneer bekende Nederlanders op televisie het publiek oproepen een bijdrage te storten in een rampenfonds, dan ontstaat er geen sociale verplichting om te geven.

Het ligt daarom voor de hand te kijken naar verinnerlijkte sociale normen. Overigens moeten we daar op voorhand niet een erg groot effect van verwachten. Recent onderzoek naar de verklarende kracht van sociale waardeoriëntaties, een sociaal-psychologisch meetinstrument voor altruïsme, maakt duidelijk dat voor giften aan maatschappelijke doelen kerkgang een belangrijkere rol speelt dan altruïsme (Bekkers 2001b). Onderzoek naar verschillen in giften tussen leden van religieuze groepen in de vs heeft opgeleverd, dat niet zozeer de inhoudelijke aspecten van het geloof, maar veeleer de frequentie van kerkgang de verklaring vormt (Regnerus e.a. 1998; Smid 1999): 'Which religious tradition a person professes is less important than the fact that they practice one' (Regnerus e.a. 1998).

De vraag is of dit ook in Nederland opgaat. Parallel aan het onderzoek naar deelname aan vrijwilligerswerk (Bekkers 2000) stellen we in dit artikel dan ook de vraag, hoe de uitzonderlijk hoge mate van vrijgevigheid aan maatschappelijke doelen onder gereformeerden verklaard wordt: door de mate van integratie binnen deze groep, of door de sterke normen over vrijgevigheid. De verwachting is dat de verklaring voor het verschil vooral in de mate van integratie ligt, en niet zozeer in de normen over vrijgevigheid. Ook al is vrijgevigheid grotendeels anoniem, toch zal net als bij deelname aan vrijwilligerswerk de frequentie van kerkgang de verklaring zijn en niet de subjectieve beleving van het geloof.

4. Data en methode

Om de vragen over de aard van de maatschappelijke betrokkenheid en de verklaring ervan te toetsen, wordt gebruikgemaakt van gegevens uit het 'Geven in Nederland'-survey van 1997 (Schuyt 1999). Dit survey werd in mei 1997 gehouden onder de deelnemers aan het Nipo-telepanel. Het telepanel was destijds samengesteld uit ongeveer 1.000 huishoudens, die op de ken-

merken regio, leeftijd en opleiding representatief waren voor alle Nederlandse huishoudens. In eerste instantie werd de vragenlijst aangeboden aan een random steekproef van de leden van deze huishoudens. Vervolgens werd bijgehouden in hoeverre de respons op individueel niveau daadwerkelijk representatief was naar regio, leeftijd, opleiding en sekse. Wanneer de respons in een bepaalde categorie achterbleef, werd de vragenlijst aan extra respondenten uit deze categorie aangeboden. Op deze wijze werd de representativiteit van de steekproef gewaarborgd. Respondenten die aanvankelijk niet reageerden, werden nagebeld door het Nipo. De nonrespons werd hierdoor verlaagd tot ongeveer 10%. Uiteindelijk namen 978 personen aan het onderzoek deel. Omdat het Nipo geen informatie heeft bewaard over niet-deelnemende huishoudens, is het onmogelijk om na te gaan in hoeverre de uiteindelijke steekproef systematisch afweek van alle Nederlandse huishoudens. Echter, bij een respons van 90% zullen deze mogelijke afwijkingen minimaal zijn.

De deelnemende huishoudens aan het telepanel ontvingen een computer thuis waarop wekelijks vragenlijsten aangeboden werden. Het 'Geven in Nederland'-onderzoek was er daar één van. De vragenlijst werd door de respondenten zelf op de computer ingevuld. De afhankelijke variabelen zijn het wel of niet geven aan verschillende maatschappelijke doelen en de hoogte van het gegeven bedrag (oorspronkelijk in guldens, hier gedeeld door 2,20371 voor bedragen in euro's). De onderscheiden doelen zijn: kerk en levensbeschouwing, gezondheid, internationale hulp, milieu, natuurbehoud en dierenbescherming, onderwijs en onderzoek, cultuur, sport en recreatie en maatschappelijke en sociale doelen. De meeste van deze terreinen kennen organisaties met een specifiek religieuze signatuur. Dit geldt (behalve natuurlijk voor kerk en levensbeschouwing) voor internationale hulp, onderwijs en onderzoek, en maatschappelijke en sociale doelen. Op elk van deze 'verzuilde' terreinen is een rijke schakering aan organisaties actief van diverse religieuze signatuur, naast niet-religieus gebonden organisaties. De kans is groot dat gereformeerden op deze terreinen voornamelijk aan protestants-christelijke organisaties doneren. Dit geldt in mindere mate voor doelen op de terreinen gezondheid, milieu, natuurbehoud en dierenbescherming, en sport en recreatie. Giften op deze terreinen blijven niet beperkt tot de eigen religieuze groep, maar komen ook ten goede aan leden van andere religieuze groepen en onkerkelijken. De in dit artikel gebruikte gegevens betreffen de bijdragen van individuen, en niet die van huishoudens. In de vragenlijst werd eerst gevraagd wat men in het afgelopen jaar als huishouden aan giften deed. Vervolgens werd gevraagd naar giften die men daarbovenop als individu gedaan heeft. We laten hier de gegevens over huishoudens buiten beschouwing, omdat we geïnteresseerd zijn in de invloed van kerkgang en opvattingen van individuele respondenten. De gegevens over de kerkgang en de opvattingen van onze respondenten gelden immers niet noodzakelijkerwijs ook voor de andere leden van het huishouden.

Allereerst vergelijken we de kansen van gereformeerden om te geven met de kansen van leden van andere religieuze groepen en onkerkelijken en onderzoeken we in welke mate religieuze, verzuilde en seculiere doelen ondersteund worden. Vervolgens vergelijken we de bedragen die gemiddeld gegeven worden aan deze doelen, tussen de religieuze groepen. Daarna voeren we twee regressieanalyses uit: één analyse van het totaal gegeven bedrag, en één analyse waarin de mate van verzuiling in het geefgedrag de afhankelijke variabele is. Telkens is de vraag hoe sterk de relatie van het gereformeerd zijn met giften op deze terreinen is en hoe deze verklaard kunnen worden: door structurele of culturele factoren. De opzet van deze analyses is telkens hetzelfde. In model I beginnen we met de verschillen tussen gereformeerden en de andere religieuze groepen door de denominaties op te nemen als dummyvariabelen met de gereformeerden als referentiecategorie. In model II, III en IV voegen we vervolgens variabelen toe die het uitzonderlijke geefgedrag van de gereformeerden zouden kunnen verklaren. In model II houden we rekening met enkele controlevariabelen, waarvan eerder onderzoek (Bekkers 2001a) aangetoond heeft dat ze verband houden met geefgedrag, zoals geslacht, leeftijd, huishoudensgrootte, regio, huishoudinkomen, burgerlijke staat, opleiding, arbeidssituatie, en politieke opvattingen. Bovendien bleek uit het bovengeschetste sociaal-culturele profiel, dat gereformeerden op deze kenmerken soms aanmerkelijk verschillen van de andere religieuze groepen. Vervolgens houden we in model III rekening met motieven voor geefgedrag, de sociale waardeoriëntatie en de saillantie van het geloof. Dit is het antwoord op de vraag 'Welke rol speelt het geloof in uw leven?'. Het is mogelijk dat de antwoorden op deze vraag nog aspecten van religieuze betrokkenheid meten die niet door de andere vragen over kerkelijkheid afgedekt worden. Als de culturele verklaring juist is, verdwijnen de verschillen tussen religieuze groepen als rekening gehouden wordt met de verschillende subjectieve beleving van het geloof en de mate van instemming met sociale normen.

Als de structurele verklaring juist is, verdwijnen de verschillen tussen gereformeerden en andere kerkgenootschappen pas door rekening te houden met indicatoren van religieuze en sociale integratie. In model IV houden we daarom rekening met de mate van integratie door de frequentie van kerkgang, het lidmaatschap van een christelijke politieke partij, en de gemeentegrootte mee te nemen. Deze variabelen meten de mate van sociale integratie. De gemeentegrootte wordt in de analyse betrokken, omdat inwoners van kleinere gemeenten meer blijken te geven, waarschijnlijk door een grotere mate van sociale controle en omdat gereformeerden vaker in kleinere gemeenten wonen. De hogere geefniveaus van gereformeerden kunnen dus gedeeltelijk het gevolg zijn van een grotere mate van integratie in kleinere gemeenschappen. Door de structurele aspecten van het behoren bij een religieuze groep pas op te nemen na de culturele aspecten, laten we de mogelijkheid toe dat integratie gedeeltelijk bepaald wordt door de overtuigingen van de respondenten.

Een aantal variabelen werd voor de regressieanalyses gehercodeerd of bewerkt. Een toelichting op de variabelen in de analyse staat in de appendix.

5. Resultaten

Het geefgedrag van gereformeerden vergeleken met andere religieuze groepen

Voor we aan de verklaringsvraag toekomen, proberen we eerst een antwoord te geven op een beschrijvingsvraag: waar gaan de giften van gereformeerden naartoe? Beperkt de solidariteit van gereformeerden zich voornamelijk tot de eigen religieuze groep, of gaan de bijdragen ook naar maatschappelijke organisaties die niet specifiek religieuze achtergronden en doelstellingen hebben? Omdat in het 'Geven in Nederland'-onderzoek is gevraagd naar giften aan diverse typen maatschappelijke doelen (bijvoorbeeld gezondheid, sport, internationale hulp enzovoort) en het helaas geen details bevat over de namen van de ontvangende organisaties, richt de aandacht zich op de vraag in welke sectoren de bijdragen van verschillende religieuze groepen zich concentreren. We maken daarbij een onderscheid tussen verzuilde terreinen en seculiere terreinen.

In tabel 1 is weergegeven hoeveel procent van de respondenten uit de verschillende religieuze groepen een bijdrage gegeven heeft aan maatschappelijke doelen en hoeveel doelen gesteund werden op verzuilde en seculiere terreinen. Uit de eerste kolom blijkt dat van de religieuze groepen de gereformeerden het vaakst geven, gevolgd door de overig religieuzen, de katholieken, en de Nederlands-hervormden. De onkerkelijken geven het minst vaak aan maatschappelijke doelen. De tweede kolom laat zien dat op verzuilde terreinen, maatschappelijke sectoren met een grote levensbeschouwelijke verscheidenheid aan organisaties, het vaakst gegeven wordt door - opnieuw - de gereformeerden. Ook de rest van de volgorde is hetzelfde als in de eerste kolom: minder vaak dan de gereformeerden gaven de overig religieuzen, gevolgd door de katholieken, de Nederlands-hervormden en het minst vaak gaven onkerkelijken. Voor wat betreft de seculiere terreinen, gedomineerd door niet specifiek religieuze organisaties, is de situatie anders. Hier geven de katholieken het vaakst, gevolgd door de gereformeerden en de overig religieuzen. De Nederlands-hervormden en de onkerkelijken geven het minst vaak aan organisaties op seculiere terreinen, en verschillen daarin nauwelijks van elkaar. Dat de katholieken het vaakst geven aan organisaties in niet-verzuilde sectoren, is opvallend. Het zijn dus niet de onkerkelijken die het vaakst doneren op seculiere terreinen, maar de religieuze groep die op andere terreinen als het sterkst ontzuild wordt beschouwd. Dit resultaat staat in contrast met bevindingen uit Canada, waar juist de gematigde protestanten het vaakst aan niet-religieuze doelen geven en de katholieken daarbij achterblijven (Bowen 1999).

Tabel 1*Giften op verzuilde en seculiere terreinen naar religieuze groep*

	^a Gift	Gift op verzuilde terreinen (incl. kerk)	Gift op seculiere terreinen	^b Verzuiling in geef gedrag
Geen lid van kerkgenootschap	39,0%	23,7%	33,3%	33,8%
Rooms-katholiek	54,9%	45,9%	48,5%	48,0%
Nederlands-hervormd	47,9%	41,0%	34,2%	54,4%
Gereformeerd	63,2%	60,3%	42,6%	67,8%
Overig	56,4%	52,7%	41,8%	60,5%
Totaal	47,0%	36,0%	38,7%	45,8%

^a De percentages in kolom 2 en 3 tellen niet op tot de percentages in kolom 1 omdat respondenten aan meer doelen kunnen geven.

^b Het aandeel van het aantal doelen op verzuilde terreinen op het totale aantal ondersteunde doelen

In de vierde kolom van tabel 1 is de mate van verzuiling in het geefgedrag berekend door het aantal giften op verzuilde terreinen te delen op het totaal aantal doelen dat gesteund werd. In overeenstemming met het sociaal-culturele profiel van de gereformeerden, geeft de groep gereformeerde donateurs het vaakst aan doelen op verzuilde terreinen. Meer dan tweederde van alle giften van gereformeerden gaat naar verzuilde terreinen. Van de overig religieuzen is dit 60%, voor de Nederlands-hervormden iets meer dan de helft en voor de katholieken iets minder dan de helft. Van alle giften van onkerkelijken gaat slechts eenderde naar verzuilde terreinen. De verschillen tussen de religieuze groepen in de mate van verzuiling zijn nog steeds vrij groot, wellicht groter dan men zou verwachten op grond van het beeld van Nederland als een grotendeels ontkerkelijkte natie.

Tabel 2

Totaal gegeven bedrag in euro's en bedragen gegeven aan kerk en overige doelen op verzuilde en seculiere terreinen naar religieuze groep

	Totaal in €	kerk	overige	Overig verzuild (excl. kerk)	Seculier
Geen lid kerkgenootschap	25,7	2,3	23,4	10,4	13,0
Rooms-katholiek	41,8	17,1	24,7	12,1	12,6
Nederlands-hervormd	77,5	50,2	27,3	15,2	12,1
Gereformeerd	192,9	133,0	59,9	33,9	26,0
Overig	94,2	63,4	30,8	15,5	15,3
Totaal	51,7	24,5	27,2	13,4	13,8

Tabel 2 laat zien wat het gemiddelde gegeven bedrag is per jaar, en hoe dit bedrag is samengesteld uit giften aan de kerk en aan andere doelen. Uit de eerste kolom blijkt dat gereformeerden gemiddeld een veel hoger bedrag geven dan de andere groepen: de gereformeerden gaven in 1997 gemiddeld bijna € 200 aan maatschappelijke doelen, bijna achtmaal meer dan wat de gemiddelde onkerkelijke respondent geeft. Ook de verschillen met de katholieken en Nederlands-hervormden zijn groot. Uit de tweede en derde kolom blijkt deze volgorde opnieuw. De gereformeerden geven met afstand het meest aan kerk en levensbeschouwing: bijna achtmaal meer dan de katholieken en meer dan twee keer meer dan de Nederlands-hervormden en de overig religieuze. Opmerkelijker is dat de gereformeerden ook meer geven aan de overige doelen. Alle andere religieuze groepen geven gemiddeld minder dan de helft van wat de gereformeerden jaarlijks geven aan niet-kerkelijke doelen. Deze verhoudingen zijn hetzelfde voor doelen op verzuilde en seculiere terreinen. Hoewel uit tabel 1 bleek dat gereformeerden niet veel vaker geven aan doelen op seculiere terreinen, geven zij gemiddeld wel een hoger bedrag. Dit in tegenstelling tot de katholieken, die in tabel 1 weliswaar het vaakst bleken te geven aan seculiere doelen, maar nu gemiddeld een even hoog bedrag blijken te geven als de onkerkelijken, de Nederlands-hervormden en de overig religieuze. De katholieken steunen een grote hoeveelheid doelen met kleine bedragen.

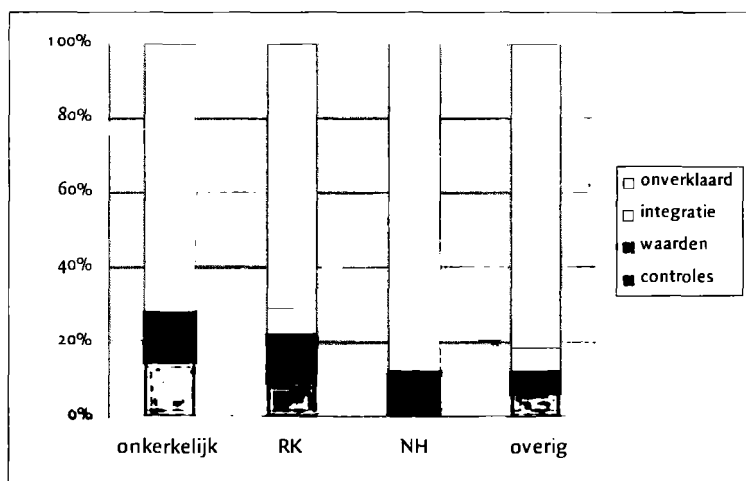
Kort samengevat, blijkt dat van alle religieuze groepen de gereformeerde filantropie veruit het sterkste verzuild is: tweederde van de giften van gereformeerden gaat naar de kerk of naar doelen op verzuilde terreinen. Dit betekent echter niet dat de gereformeerde donaties tot de eigen geloofskring beperkt blijven. Ook aan doelen op seculiere terreinen geven gereformeerden veel geld: aan deze doelen geven zij weliswaar niet vaker, maar wel gemiddeld ongeveer het dubbele van wat de leden van andere religieuze groepen en onkerkelijken geven.

Achtergronden van verschillen tussen religieuze groepen in geefgedrag

In tabel 3 wordt een regressieanalyse van het totaal gegeven bedrag in 1997 gepresenteerd. Model I vormt het uitgangspunt van de analyse. In deze regressievergelijking zijn dummyvariabelen opgenomen voor alle religieuze groepen behalve de gereformeerden, die de referentiecategorie vormen. De opzet van de analyse is dat in volgende modellen telkens een aantal factoren toegevoegd wordt, die het verschil tussen de gereformeerden en de andere groepen kan verklaren. Uit model I blijkt dat de grote verschillen tussen gereformeerden en de overige religieuze groepen in het totaal gegeven bedrag die we in tabel 2 al zagen, allemaal significant zijn. De gereformeerden gaven in 1997 gemiddeld zo'n € 150 meer dan de andere groepen. In model II houden we rekening met enkele controlevariabelen. Uit model II blijkt dat ouderen, mensen uit het noorden van het land en mensen met hogere inkomens gemiddeld meer geven en dat verweduwd en gescheiden personen minder geven dan de gehuwden en de ongehuwden. Door reke-

ning te houden met deze factoren verandert er echter weinig aan de verschillen tussen de gereformeerden en de overige groepen. Alleen het verschil met de onkerkelijken wordt wat kleiner. De verschillen tussen de gereformeerden en de overige religieuze groepen zijn dus niet toe te schrijven aan de achtergrondkenmerken van de gereformeerde groep. In model III blijkt dat instemming met de stellingen 'Geven is een plicht' en 'Geven is moreel juist' samenhangt met de hoogte van de gift: hoe groter de instemming met de norm om te geven, hoe hoger het gemiddeld gegeven bedrag. Ook de saillantie van het geloof hangt positief samen met het gegeven bedrag: hoe groter de rol van het geloof in het leven van de respondent, hoe hoger het gegeven bedrag. De inhoud en de beleving van het geloof blijken bovendien een gedeelte van het verschil tussen gereformeerden en de overige religieuze groepen te kunnen verklaren. Echter, ook als rekening is gehouden met deze factoren, blijven er nog grote verschillen in de gemiddeld gegeven bedragen. Uit model IV blijkt dat de structurele aspecten van religie voor deze verschillen evenmin een adequate verklaring bieden. Leden van christelijke politieke partijen geven weliswaar wat meer, maar kerkbezoek vertoont geen sterke relatie met de hoogte van het gegeven bedrag. De verschillen tussen de gereformeerden en de overige religieuze groepen blijven bestaan.

Bij wijze van samenvatting is in figuur 1 weergegeven hoe sterk de twee theoretische verklaringen in de analyse van het totaal gegeven bedrag daadwerkelijk de verschillen tussen gereformeerden en de overige religieuze groepen verklaren. Voor elk van de drie regressiemodellen is weergegeven hoe sterk de coëfficiënten voor de denominaties afnamen ten opzichte van het vorige model. De waarde van de beta-coëfficiënt in model IV is als onverklaard beschouwd.

Figuur 1
Verklaringen van verschillen met gereformeerden in het gegeven bedrag

Tabel 3

Regressieanalyse van totaal gegeven bedrag (n=777)

	I. Religie		II. Controles		III. Waarden		IV. Integratie	
Religie (Ger.=ref)	B	β	B	β	B	β	B	β
Onkerkelijk	-190.00	***-.53	-162.79	***-.45	-137.18	***-.38	-113.16	***-.31
Katholiek	-176.42	***-.45	-160.05	***-.41	-139.37	***-.35	-126.71	***-.32
Nederlands hervormd	-172.55	***-.32	-172.70	***-.32	-152.19	***-.28	-139.26	***-.26
Overig	-128.32	***-.16	-121.01	***-.15	-115.97	***-.14	-108.54	***-.13
Man			-13.37	-.04	-9.00	-.03	-11.73	-.03
Leeftijd			3.04	***.27	2.58	***.23	2.41	***.22
Huishoudensgrootte			-4.00	-.03	-6.08	-.04	-7.02	-.05
Regio (randstad=ref.)								
West			28.58	.07	27.11	.07	21.82	.06
Noord			66.10	** .12	62.92	* .11	57.45	* .10
Oost			28.04	.04	21.56	.06	17.16	.04
Zuid			18.69	.07	26.61	.05	19.28	.04
Inkomen (x1000€)			1.56	** .12	.51	** .13	1.66	** .13
Burgerlijke staat								
Gehuwd			10.75	.03	15.96	.04	17.11	.05
Weduwstaat			-109.16	** -.16	-103.53	** -.16	-101.72	** -.15
Gescheiden			-57.29	* -.08	-55.91	~ -.08	-51.10	~ -.07

Tabel 3 (vervolg)

Regressieanalyse van totaal gegeven bedrag (n=777)

	I. Religie	II. Controles	III. Waarden	IV. Integratie	
Aantal jaar opleiding		1.92	.04	1.01	.02
Werk		-12.00	-.03	-12.63	-.04
Werkuren		.47	.05	.51	.05
Links-rechts		10.74	.05	9.09	.05
Politieke interesse		-1.62	-.01	-2.47	-.02
Postmaterialisme (gemengd=ref.)					
Materialist		-5.14	-.01	-4.33	-.01
Postmaterialist		22.08	.04	16.35	.03
Geefnormen			17.53	.07	.05
Altruïsme (comp.=ref.)					
Individualist			30.84	.06	.07
Coöperatief			34.17	.10	.10
Onverschillig			7.00	.01	.01
Inconsistent			40.05	.09	.09
Saillantie van geloof			35.22	*.09	.05
Kerkbezoek					.08
Lid chr. pol. partij					.06
Gemeentegrootte					.01
Constante	221.78		-39.68	-103.23	-97.98
Adj. R ²	.063		.132	.139	.142
F	14.06		6.91	5.46	5.15

~ p<.10, * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

Tabel 4

Regressieanalyse van verzuiling in geefgedrag (n=777)

	I. Religie		II. Controles		III. Waarden		IV. Integratie		
	B	β	B	β	B	β	B	β	
Religie (Ger.=ref)									
Onkerkelijk		-.357	***-.53	-.345	***-.52	-.251	***-.38	-.118	~-.18
Katholiek		-.211	**-.30	-.180	**-.26	-.099	-.14	-.044	-.06
Nederlands hervormd		-.140	*-.14	-.151	*-.15	-.077	-.07	.010	.01
Overig		-.114	-.08	-.148	~-.11	-.146	~-.10	-.137	~-.10
Man				.034		.05		.048	.07
Leeftijd				.003		~.14		-.000	-.02
Huishoudensgrootte				.011		.03		-.006	-.02
Regio (randstad=ref.)									
West				-.004		-.01		.001	.00
Noord				.042		-.04		.036	.04
Oost				-.050		-.06		-.036	-.04
Zuid				-.073		-.09		-.074	-.10
Inkomen (x1000)				.001		.06		.001	.08
Burgerlijke staat									
Gehuwd				-.089		-.11		-.072	-.09
Weduwstaat				-.095		-.04		-.070	-.03
Gescheiden				-.109		-.06		-.103	-.06
								-.040	-.02

Tabel 4 (vervolg)
Regressieanalyse van verzuiling in geefgedrag (n=777)

	I. Religie	II. Controles	III. Waarden	IV. Integratie			
Aantal jaar opleiding		.008	.10	.005	.06	.005	.05
Werk		.062	.09	.057	.09	.059	.09
Werkuren		-.003	~-.18	-.003	~-.17	-.003	~-.18
Links-rechts		.039	*.10	.024	.06	.016	.04
Politieke interesse		-.003	-.01	-.004	-.02	-.008	-.03
Postmaterialisme (gemengd=ref.)							
Materialist		-.025	-.03	-.020	-.03	-.028	-.04
Postmaterialist		.079	.08	.060	.06	.055	.05
Geefnormen			.057	*.12	.042		~.09
Altruïsme (comp.=ref.)							
Individualist			-.097	-.11	-.104		-.12
Coöperatief			-.043	-.07	-.061		-.09
Onverschillig			-.108	-.04	-.115		-.04
Inconsistent			-.008	-.01	-.026		-.03
Opvallendheid van geloof			.145	** .19	.071		.09
Kerkbezoek					.089		***.30
Lid chr. pol. partij					-.002		-.00
Gemeentegrootte					-.010		-.04
Constante	.686		.350		.320		.377
Adj. R2	.110		.133		.167		.203
F	13.29		3.76		3.83		4.25
~ p<.10, * p<.05, ** p<.01, *** p<.001							

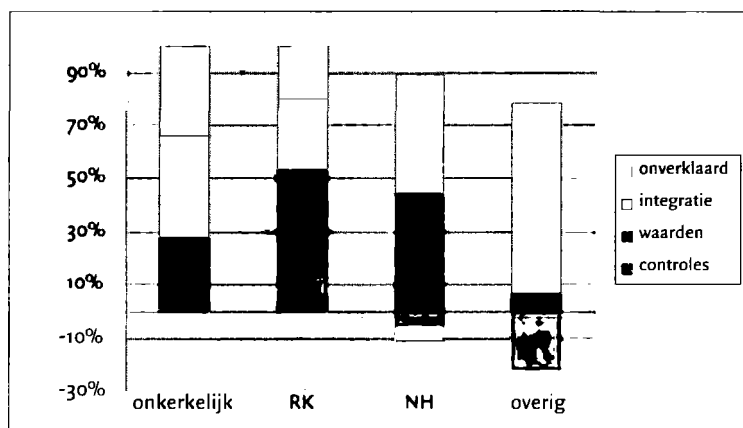
~ p<.10, * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

Uit figuur 1 blijkt ten eerste dat een groot deel van het verband tussen het gereformeerd zijn en de hoogte van het gegeven bedrag onverklaard blijft. Met de twee verklaringen is tussen de 20% (voor wat betreft het verschil tussen de gereformeerden en de Nederlands-hervormden) en 40% (voor wat betreft het verschil met de onkerkelijken) te begrijpen met behulp van verschillen in waarden en sociale en religieuze integratie. Voorzover we de verschillen in de hoogte van het gegeven bedrag kunnen verklaren, blijkt dat de verschillen in waarden tussen de religieuze groepen het grootste gedeelte verklaren en niet het kerkbezoek. Het structurele aspect van sociale en religieuze integratie verklaart een kleiner gedeelte van de verschillen tussen gereformeerden en andere religieuze groepen.

Achtergronden van verzuiling in geefgedrag

In tabel 4 wordt de mate van verzuiling in het geefgedrag geanalyseerd. In deze analyse is het aantal verzuilde terreinen waarop giften gedaan zijn als percentage van het totaal aantal gesponsorde terreinen, de afhankelijke variabele. In model I zien we dat de gereformeerden 36% vaker geven op verzuilde terreinen dan de onkerkelijken. De katholieken en de Nederlands-hervormden geven respectievelijk 21% en 14% minder vaak aan doelen op verzuilde terreinen. Omdat in model II deze percentages nauwelijks verminderen, geven verschillen in demografische en sociaal-culturele kenmerken geen verklaring voor de mate van verzuiling in het geefgedrag van gereformeerden. In model III, waarin rekening gehouden wordt met normen om te geven, sociale waardeoriëntaties en de saillantie van het geloof, zijn de verschillen tussen de gereformeerden en de religieuze groepen wel een stuk verminderd. Het verschil met de onkerkelijken is nu nog 25%, met de katholieken 10% en met de Nederlands-hervormden 8%. Vooral de saillantie van het geloof en de normen om te geven, blijken van belang. Gereformeerden geven dus gemiddeld vaker aan verzuilde terreinen, omdat zij geven vaker als moreel juist en als een plicht ervaren dan de overige religieuze groepen, en omdat het geloof een belangrijkere rol speelt in het gereformeerde leven. In model IV worden de verschillen tussen gereformeerden en de overige religieuze groepen nog verder verkleind door rekening te houden met verschillen in kerkbezoek. De verschillen zijn niet substantieel meer en slechts marginaal significant. Het verschil met de onkerkelijken, dat oorspronkelijk 36% bedroeg, is nu met tweederde gereduceerd. Het verschil met de katholieken is nog maar 4%, en dat met de Nederlands-hervormden is nagenoeg verdwenen. Door rekening te houden met structurele integratiefactoren vermindert ook de relatie van de saillantie van het geloof met de mate van verzuiling in het geefgedrag. Dit betekent dat kerkbezoek waarschijnlijk een intermedieërende factor is in de relatie tussen saillantie van het geloof en de mate van verzuiling in geefgedrag. Voor gereformeerden speelt het geloof een belangrijkere rol in het leven, waardoor ze vaker in de kerk komen en vaker geven op verzuilde terreinen.

In figuur 2 is weergegeven hoe sterk de beta-coëfficiënten voor de denominaties verminderen bij de verklaring van de mate van verzuiling in het geefgedrag in de verschillende modellen. In deze figuur valt op dat de twee verklaringen het veel beter doen dan in voorgaande analyses. Hoewel het verschil tussen de gereformeerden en de overig religieuzen in de mate van verzuiling in het geefgedrag nauwelijks te begrijpen is met behulp van verschillen in de inhoud van het geloof en de mate van integratie, wordt het verschil met de Nederlands-hervormden geheel 'wegverklaard'. De mate van verzuiling in het geefgedrag van gereformeerden blijkt zowel door hun hogere mate van kerkbezoek als door hun specifieke beleving van het geloof af te wijken van de Nederlands-hervormden, de katholieken en de onkerkelijken.

Figuur 2

Verklarings van verschillen met gereformeerden in de mate van verzuiling in het geefgedrag

6. Conclusies en discussie

De resultaten van de gepresenteerde analyses laten zien dat gereformeerden vaker geven aan maatschappelijke doelen, dat zij gemiddeld veel meer geld geven, en dat gereformeerden ook vaker geven op terreinen die gedomineerd worden door verzuilde organisaties dan de overige religieuze groepen. De verschillen zijn met afstand het grootste met de onkerkelijken, daarna met de katholieken en de Nederlands-hervormden, terwijl de overig religieuze respondenten vaak weinig verschillen met de gereformeerden. Hoewel het niet zeker is dat de giften van gereformeerden op verzuilde terreinen ook inderdaad allemaal naar organisaties van de eigen levensbeschouwelijke signatuur gaan, suggereren de resultaten dat de gereformeerde filantropie nog steeds sterk verzuild is. De verschillen met de andere religieuze groepen waren op dit punt vrij groot. De giften van gereformeer-

den komen waarschijnlijk vooral terecht bij christelijke organisaties. Dit betekent overigens niet dat de gereformeerde filantropie uitsluitend vrijgevigheid in eigen kring is. Donaties aan christelijke liefdadigheidsinstellingen komen ook ten goede aan niet-christenen: denk bijvoorbeeld aan het Leger des Heils of hulporganisaties voor internationale solidariteit. Bovendien blijken de gereformeerden gemiddeld ook nog eens twee keer zo veel geld te geven aan doelen op seculiere terreinen dan onkerkelijken en de leden van de overig religieuze groepen.

Waarom geven gereformeerden nu zoveel en zo vaak aan organisaties op verzuilde terreinen? Theoretisch werden hiervoor twee verklaringen aangedragen: een verklaring die verwijst naar de inhoud en de beleving van het geloof, en een die verwijst naar structurele religieuze en sociale integratie. Dat de gereformeerden in 1997 gemiddeld zo'n € 150 per jaar meer gaven aan maatschappelijke doelen dan de andere religieuze groepen, was met deze verklaringen moeilijk te begrijpen. Het grootste gedeelte van dit verschil bleef onverklaard. Maximaal 40% van het verschil was verklaarbaar met verschillen in waarden, sociale en religieuze integratie en achtergrondkenmerken. Dit gold de verschillen tussen gereformeerden en onkerkelijken. Culturele factoren waren hiervoor overigens even relevant of zelfs belangrijker dan de structurele factoren. De verschillen met de Nederlands-hervormden waren het minst goed te verklaren.

De grote mate van verzuiling in het gereformeerde geefgedrag daarentegen, was redelijk goed te begrijpen met behulp van de twee theorieën. Zowel verschillen in sociale en religieuze integratie als verschillen in de inhoud en de beleving van het geloof vormden daarvoor de verklaring. Beide factoren waren ongeveer even relevant. In tegenstelling tot in voorgaande analyses werd het verschil met de Nederlands-hervormden volledig 'wegverklaard'.

Hoe verhouden deze conclusies zich met voorgaand onderzoek naar deelname aan vrijwilligerswerk (Bekkers 2000)? Daaruit bleek dat kerkgang een structureel effect heeft op de kans om actief te zijn als vrijwilliger. Dit effect stond volledig los van het effect van altruïstische waarden en kon toegeschreven worden aan het aantal vrijwilligers in het sociale netwerk van de kerkgangers. De hier gepresenteerde resultaten blijken slechts gedeeltelijk overeen te komen met het voorgaande onderzoek. Voor wat betreft de hoogte van het gegeven bedrag en de mate van verzuiling in het geefgedrag ligt zeker ook een gedeelte van de verklaring in het specifieke waardepatroon van de gereformeerden. Gereformeerden geven gemiddeld meer geld en geven vaker op verzuilde terreinen dan de leden van andere religieuze groepen, niet alleen omdat ze vaker naar de kerk gaan, maar ook omdat gereformeerden goedgeefser zijn ingesteld, omdat ze het geven sterker als een morele plicht zien en met name omdat ze hun geloof een grotere rol toekennen in hun leven.

Eenvoudig gezegd: dat gereformeerden vaker in de kerk komen dan katholieken en Nederlands-hervormden, is niet de enige reden dat ze ook

meer geld geven en dat zij vooral christelijke organisaties steunen. Dat komt ook doordat ze er een meer christelijk waardepatroon op nahouden. Deze resultaten komen gedeeltelijk overeen met de idee dat anonieme giften zoals geldelijke donaties als 'altruïstischer' gezien kunnen worden dan deelname aan vrijwilligerswerk. Waardeoriëntaties spelen een grotere rol voor het geven van geld dan voor het geven van tijd. Deze resultaten lijken in tegenspraak te zijn met onderzoek naar giften aan maatschappelijke doelen in de vs, waaruit bleek dat de geloofsrichting er niet zoveel toe deed, maar vooral het kerkbezoek (Regnerus e.a. 1998; Smidt 1999). Het verschil in de resultaten kan erop duiden dat religieuze betrokkenheid in de vs werkelijk een andere betekenis heeft voor het geefgedrag dan in Nederland. In de vs wisselt men vaker en gemakkelijker van geloofsgemeenschap, bijvoorbeeld wanneer na een verhuizing in de nieuwe woonplaats geen lokale gemeente is van precies dezelfde kerk als in de oude woonplaats. Daarnaast is het ook mogelijk dat het verschil in de resultaten een methodische oorzaak heeft: in het Amerikaanse onderzoek waren minder meetinstrumenten voor waarden voorhanden. De hier gepresenteerde gegevens laten in ieder geval zien dat de invloed van godsdienst op geefgedrag in Nederland wel degelijk iets te maken heeft met de inhoud van het geloof.

Problemen en vooruitblik

De vraag waarom gereformeerden zoveel meer geven aan maatschappelijke doelen bleef voor het grootste gedeelte onbeantwoord. Met de gegevens van het 'Geven in Nederland'-onderzoek uit 1997 was het niet mogelijk een volledig antwoord op deze vraag te geven. De verklaring zal daarom in ongemeten factoren moeten liggen. Men kan hierbij denken aan specifiek christelijke overwegingen om te geven zoals de navolging van het voorbeeld van Christus en het willen steunen van de verspreiding van het evangelie. Omdat het 'Geven in Nederland'-onderzoek uit 1997 alleen gegevens bevatte over algemene stellingen om te geven, zijn verschillen in religieuze motieven voor liefdadigheid tussen gereformeerden, Nederlands-hervormden en katholieken onderbelicht gebleven. Het is ook mogelijk dat de gereformeerde visie op de kerk als gemeenschap van gelovigen van invloed is op het geven. De veronderstelling is dan dat de betrokkenheid op de eigen lokale gemeente onder gereformeerden groter is dan in de andere religieuze groepen. Echter, ook hierover werden geen vragen gesteld. Beide alternatieve verklaringen kunnen in toekomstig onderzoek op hun houdbaarheid getoetst worden als daarvoor voldoende gegevens beschikbaar komen.

Ook op andere punten is kritiek mogelijk op de hier gepresenteerde analyses: de steekproef van het 'Geven in Nederland'-onderzoek uit 1997 bevat slechts een klein aantal gereformeerden, waardoor aanzienlijke verschillen binnen de gereformeerde groep niet boven water komen; doordat gevraagd werd naar bijdragen aan soorten doelen is niet precies duidelijk in welke mate de donaties naar religieuze organisaties gaan; ten slotte is het onduidelijk via welk mechanisme het kerkbezoek precies de vrijgevigheid bevordert.

In toekomstig onderzoek kan met de geschetste problemen als volgt rekening gehouden worden. Door met opzet een oververtegenwoordiging van gereformeerden te creëren, kunnen de grote verschillen binnen de groep gereformeerden verklaard worden. Dat die verschillen aanzienlijk zullen zijn, geven de hoge standaardafwijkingen in het gemiddeld gegeven bedrag aan: de standaardafwijking voor de gereformeerden is € 361, tegen € 148 voor de onkerkelijken. Omdat het ondoenlijk is om in een grootschalig enquêteonderzoek na te gaan welke doelen precies gesteund zijn, kan via een inschatting door de respondent van het percentage doelen dat een specifiek religieuze achtergrond heeft, een beter beeld van de mate van verzuiling verkregen worden. Voor een beter beeld van de specifieke waardeoriëntaties en religieuze opvattingen van gereformeerden zijn aanvullende gegevens nodig. Het ligt bijvoorbeeld voor de hand te vragen naar de betrokkenheid bij de lokale geloofsgemeente, naar specifiek religieuze motieven voor liefdadigheid en naar opvattingen over de mate waarin men vindt dat filantropie gekoppeld moet zijn aan de verspreiding van het evangelie. Ook voor een goed zicht op het mechanisme waardoor kerkbezoek de vrijgevigheid bevordert, zijn aanvullende gegevens nodig. Uit experimenteel psychologisch onderzoek (voor een overzicht zie Schroeder, Penner, Dovidio en Piliavin 1996) blijkt, dat een belangrijke structurele factor die bepaalt of mensen iets zullen geven is of en op welke manier zij om een bijdrage gevraagd worden. Het is mogelijk dat de invloed van het kerkbezoek gedeeltelijk simpelweg ligt in de grotere frequentie waarmee een gelegenheid wordt geboden om iets te geven in een sociale omgeving die filantropische bijdragen sterk aanmoedigt.

Geraadpleegde literatuur

- Bekkers, R.H.F.P. (2000) Kerklidmaatschap en participatie in vrijwilligerswerk: Een kwestie van psychologische dispositie of sociale organisatie? *Sociologische Gids* 47 (4) 268-292.
- Bekkers, R. H. F. P. (2001a) Geven van tijd en geld: En en, of of of? In T. N. M. Schuyt (red.) *Geven in Nederland 2001: giften, Legaten, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Houten/Dieghem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Bekkers, R.H.F.P. (2001b) *The impact of social value orientations on giving and volunteering in The Netherlands*. Artikel voor de Marktdag sociologie, 18 mei 2001, Antwerpen.
- Bekkers, R. H. F. P. (2002a) *Giving Time and/or Money: Trade-off or Spill-over?* Artikel voor de 31e Arnova Conferentie, 13-16 November 2002, Montreal, Canada.
- Bekkers, R. H. F. P. (2002b) *Who gives what and when? A scenario study of person x situation interactions in prosocial behavior*. Artikel voor het Symposium Economische Psychologie, 20 September 2002, Tilburg.
- Bowen, Kurt (1999) *Religion, Volunteering, and Charitable Giving: A Report*. Volunteer Canada & the Canadian Centre for Philanthropy.
- De Hart, Joep (2001) *Religion and volunteering in the Netherlands*. In Dekker, Paul en Uslaner, Eric M. (red.) *Social Capital and Participation*

- in *Everyday Life*. London: Routledge, pp. 89-103.
- Dekker, Gerard (1992) *De stille revolutie: De ontwikkeling van de Gereformeerde Kerken in Nederland tussen 1950 en 1990*. Kampen: Kok.
- Dekker, Gerard, De Hart, Joep en Peters, Jan (1997) *God in Nederland*. KRO/RKK.
- Dekker, Gerard en Peters, Jan (1989) *Gereformeerden in meervoud: Een onderzoek naar levensbeschouwing en waarden van de verschillende gereformeerde stromingen*. Kampen: Kok.
- Dekker, Paul en De Hart, Joep (1999) *Vrijwilligerswerk vergeleken*. Den Haag: SCP.
- Durkheim, Emile (1897) *Le suicide*. Paris: PUF.
- Ellemers, J.E. (2000) De gereformeerden in Nederland: Een moderniserend volksdeel. In Kobben, André, Dobbelaere, Karel, De Hart, Joep en Van Gelder, Lambert (red.) *Homo prudens: Religie, cultuur en wetenschap in de moderne samenleving*. Leende: Damon.
- Freeman, R. B. (1997) Working for Nothing: The Supply of Volunteer Labor. *Journal of Labor Economics* 15 (1) 140-166.
- Peters, J. en Schroeder, O. (1987) *Katholic en Protestant: Een historisch en contemporair onderzoek naar confessionele culturen*. Nijmegen: ITS.
- Regnerus, Mark D. e.a. (1998) Who gives to the poor? The influence of religious tradition and political location on the personal generosity of Americans toward the poor. *Journal for the Scientific Study of Religion* 37 (3) 481-494.
- Schroeder, D. A., Penner, Louis A., Dovidio, John F. en Piliavin, Jane A. (1996) *The Psychology of Helping and Altruism: Problems and Puzzles*. New York: McGraw-Hill.
- Schuyt, Kees (1997) *De samenleving is geen oude stoel die zomaar uit elkaar valt*. De Volkskrant, 18 januari, p. 18.
- Schuyt, Th.N.M. (1999) (red.) *Geven in Nederland: Giften, legaten, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Smidt, Corwin (1999) Religion and civic engagement: A comparative analysis. *Annals, AAPSS*, 565: 176-192.
- Ultee, W.C., Arts, W. en Flap, H.D. (1996) *Sociologie: Vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Uslaner, Eric (1999) *Vrijwilligerswerk en sociaal kapitaal: Effecten van vertrouwen en religie op participatie in de Verenigde Staten*. In: Dekker, Paul (red.) *Vrijwilligerswerk vergeleken: Nederland in internationaal en historisch perspectief*. Den Haag: SCP, p. 181-205.
- Van der Zouwen, J. (1970) *De gereformeerden en de Vrije Universiteit: Sociologisch onderzoek naar inhoud en ontwikkeling van de relatie tussen een instelling en haar recruitersveld voor steunverlening*. Alphen aan den Rijn: Samsom (proefschrift vu).
- Van Leeuwen, Marco (2000) *The Logic of Charity: Amsterdam, 1800-1850*. London: Macmillan.

Appendix

Constructie van variabelen

- Geslacht: 0: vrouw, 1: man;
- Huishoudensgrootte is een variabele die het aantal personen in het huishouden aangeeft;
- Regio verdeelt het land onder in de randstad (de referentie categorie), de rest van het westen, het noorden, oosten, en zuiden;
- Huishoudinkomen is het bruto inkomen, gemeten in duizenden euro's per maand;
- Burgerlijke staat werd gemeten in vier categorieën: ongehuwd en nooit gehuwd geweest (referentie-

categorie), gehuwd, weduwstaat, gescheiden;

- *Opleiding* werd gemeten in aantal jaren;
- *Werk* is een dummyvariabele (ja/nee) voor het hebben van betaald werk (meer dan 15 uur per week);
- *Werkuren* is het aantal uren betaald werk per maand, waarbij niet-werkenden een 0 kregen;
- *Links-rechts* is een subjectieve plaatsing door de respondent van zijn eigen politieke opvattingen op een schaal van 1 (links) tot 5 (rechts);
- *Politieke interesse* is het antwoord op de vraag 'Hoe sterk bent u geïnteresseerd in politiek?' in vijf categorieën ('helemaal niet' tot 'heel sterk');
- *Postmaterialisme* is een classificatie in drie typen (postmaterialistisch, gemengd, materialistisch) op grond van de ordening van vier doelstellingen in de politiek (materialistische doelen waren 'de orde handhaven' en 'prijsstijgingen tegengaan', postmaterialistische doelen waren 'de mensen meer inspraak geven' en 'vrijheid van meningsuiting beschermen'). Respondenten werden als materialistisch ($n=214$; referentiecategorie) of postmaterialistisch ($n=104$) geclassificeerd, wanneer de eerste én tweede voorkeur naar de twee typisch materialistische of postmaterialistische doelen uitgingen. De overige respondenten ($n=541$) werden als gemengd geclassificeerd;
- *Geefnormen* is het gemiddelde van de antwoorden op de stellingen 'Geven is mijn plicht' en 'Geven is moreel juist' op een schaal van 1 tot 5. Deze antwoorden hangen zeer sterk met elkaar samen ($r=.81$);
- *Altruïsme* is de gemiddelde score op een psychologische test die de sociale waardeoriëntatie (Bekkers

2001b) van de respondenten beoogt te meten op een schaal van 0 (egoïstisch) tot 0.5 (prosociaal);

- *Saillantie van het geloof* is de gemiddelde score van de mate van instemming met de stellingen 'Mijn geloofsovertuiging/levensbeschouwing heeft veel invloed op mijn leven van alle dag' en 'Als ik belangrijke beslissingen moet nemen, speelt mijn geloofsovertuiging of levensbeschouwing daarbij een belangrijke rol'. Beide stellingen hadden antwoordcategorieën van 1 (helemaal niet mee eens) tot 5 (helemaal mee eens) en correleerden zeer sterk met elkaar ($r=.83$);
- *Kerkgang* is een variabele in vier categorieën: 0: nooit, 1: minder dan 1x per maand, 2: 1 of 2x per maand, 3: 1x per week of vaker;
- *Lidmaatschap christelijke partij* is een variabele die aangeeft of respondenten lid zijn van het CDA, RPF, SGP of GPV;
- *Gemeentegrootte* werd gemeten in zes categorieën: 0: < 5000 inwoners, 1: 5000-10000, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: 100000-400000, 6: >400.000 inwoners;

Door ontbrekende waarden bleven 777 van de oorspronkelijke 978 respondenten uit het survey over voor de diverse regressieanalyses.